

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Як важливий чинник соціально-економічного розвитку країни розглядається нині в Україні економічна освіта, тому надзвичайно актуальною є проблема підвищення ефективності засвоєння економічних знань, тобто, розвитку економічної компетентності особистості, у сучасних умовах становлення ринкової моделі господарювання. Особливе місце, на нашу думку, у формуванні економічної компетентності учнів належить трудовому навчанню, яке за своєю природою є наукою комплексною, інтегративною. Саме тому формування економічної компетентності учнів на уроках сприятиме їх цілісному сприйняттю, дозволить уникнути формування однобічного економічного світогляду.

Проблеми економічного виховання молоді вирішувалися на філософському (В. Андрущенко, Г. Глезерман, А. Здравомислов, М. Михальченко, В. Турагінов, В. Ядов), соціологічному (Л. Буєва, В. Крутецький, К. Платонов) та ін. рівнях.

Значний внесок у розробку теоретичних засад економічного виховання у ХІХ ст. зробив К. Ушинський, який визначив завдання підготовки підростаючого покоління до економічних відносин, надаючи при цьому великого значення досвіду родини, її щоденному духовному життю, моральному й економічному значенню праці, підпорядкуванню виховання інтересам громади. До основоположних ідей теорії економічного виховання відносимо його думки про те, що економічний розвиток суспільства має спиратися на духовний [10, с. 107], що виховання має ґрунтуватися на народних традиціях, досвіді, щоб виплекати духовно багату, освічену, хазяйновиту людину; що умовою економічного прогресу і духовного розвитку є належна підготовка педагогічних кадрів.

Нині зміна орієнтації суспільних відносин, що відбувається у нашій країні, призводить до переосмислення мети та завдань сучасної освіти на всіх її рівнях. У сучасному суспільстві немає жодної сфери життя, жодної професії, де б людина могла почувати себе незалежно від світу економіки. Сьогодні не викликає сумнівів той факт, що нове покоління у руслі сучасних тенденцій повинно бути більш адекватно орієнтованим в економічній галузі знань. Загальноекономічна освіта є основою підготовки фахівців будь-якого напрямку. Саме тому формувати економічну компетентність майбутніх фахівців потрібно ще зі шкільної лави.

Результати аналізу поглядів дослідників на сутність економічної компетентності та особливості її формування свідчать про різноплановість підходів до трактування її змісту.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що дослідники розглядають економічну компетентність як інтегральне особистісне утворення, що характеризує зрілу особистість людини сучасного економічного суспільства й таке, що охоплює три основні підструктури особистості – мотивацію, здатність, досвід.

Вживається також поняття «професійно-економічна компетентність», під якою дослідники розуміють, з психологічної точки зору, як сукупність умінь фахівця як суб'єкта виробничо-діяльнісного впливу структурувати наукове і практичне знання з метою кращого розв'язання виробничих завдань [1].

Варто зазначити, що сам термін «компетенція» має латинське походження: від лат. *competens* означає «здібний», а *competere* – досягти, відповідати. У словнику англійської мови: *competence* – компетенція 1) здібності та вміння здійснювати необхідну діяльність; 2) спеціальна сфера знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків.

Загалом, компетентною називають особу, що має рівень знань і спеціальних умінь, що є достатніми і відповідають певним професійним стандартам [2].

Основою економічної компетентності, на думку В. Дивака, є економічна освіта. У науковій літературі економічного характеру, у дисертаційних дослідженнях із питань економічної освіти зустрічається різне трактування поняття «економічна освіта». Дослідники (Ю. Васильєв, М. Вачевський, М. Винокурова, М. Горлач, В. Добриніна, О. Шпак, А. Кітов, А. Нісімчук, О. Падалка та інші) по-різному підходили до визначення цих понять. Насамперед, готовність до економічної діяльності містить такі основні компоненти: економічні потреби й інтереси; економічну загальноосвітню підготовку.

А. Нісімчук, визначивши особливості економічного виховання, його місце і роль у системі виховного процесу, дав йому визначення: «економічне виховання є систематичний, цілеспрямований вплив суспільства на людину в інтересах формування економічних знань, умінь і навичок, потреб і інтересів і інших соціально-психологічних якостей, а основне – способу мислення і діяльності...», таке визначення відображає, на нашу думку, суть і природу економічного виховання, його вплив на формування економічних якостей особистості [3].

На думку І. Сасової, «економічна освіта покликана дати людині знання основних економічних законів, економічної стратегії, озброїти економічними знаннями про виробництво і працю, вмінням організаційно-економічної діяльності» [4].

Як вважає В. Дивак, економічна освіта – це процес і результат засвоєння науково-обґрунтованої системи знань про розвиток держави в нових соціально-економічних умовах, осмислення її економічної стратегії і тактики, що ґрунтується на законах і закономірностях функціонування механізмів ринкових відносин, спрямованих на формування активної творчої особистості

В основі розвитку економічних знань особистості лежить економічна свідомість, яка виконує низку функцій, основними з яких є пізнавальна, регулятивна, соціально-перетворююча. Зміст кожної з названих функцій полягає в наступному:

- пізнавальна функція економічної свідомості має на меті розкриття учнями можливостей пізнання та свідомого використання економічних законів, а також усвідомлення суттєвих зв'язків між явищами та закономірностями економічної діяльності;

- регулятивна функція економічної свідомості базується на логічному обґрунтуванні відповідних норм і правил та ін.;

- соціально-перетворююча функція економічної свідомості полягає у забезпеченні творчої участі учителя в організації певного виду праці, створенні учнівських кооперативних об'єднань та набуття власного позитивного досвіду економічних відносин [9].

Головною особливістю компетентності як педагогічного явища є не лише специфічні предметні вміння та навички, але й конкретні життєво важливі професійні якості, необхідні людині будь-якого фаху чи віку. У результаті уточнення і розмежування основних понять компетентнісного підходу в економічній підготовці учнів основної школи, таких як «компетенція», «компетентність», «економічна компетентність» було з'ясовано, що економічна компетентність учнів основної школи – це сукупність засвоєних школярами загальноекономічних знань і сформованих умінь і навичок.

Звернемось до характеристики поняття «компетентність».

Досить ґрунтовно, з нашої точки зору, його охарактеризував А. Хуторський. Так, з його точки зору компетентність – це оволодіння, володіння учня відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї та предмета діяльності. Компетентність – особистісна якість (сукупність якостей) учня, що вже відбулась, і мінімальний досвід діяльності в заданій сфері. Компетентність учня припускає прояв стосовно компетенції цілого спектра його особистісних якостей. Поняття компетентності включає не тільки когнітивну й операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову. Тобто, компетентність завжди особистісно забарвлена якостями конкретного учня. Даних якостей може бути ціле віяло: від значеннєвих і світоглядних (навіщо мені необхідна дана компетентність) до рефлексивно-оцінних

(наскільки успішно я застосовую дану компетентність у житті). Компетентність не зводиться тільки до знань чи тільки вмінь. Компетентність є сферою відносин, що існують між знанням і дією в людській практиці. Компетентність припускає наявність мінімального досвіду застосування компетенції. При цьому важливо не забувати при формулюванні вимог до підготовки учня, що перевіряється, а також при проектуванні підручників і навчального процесу. Які саме знання, уміння, навички, способи діяльності та стосовно яких предметів діяльності повинні застосовуватись учнем? В яких навчальних курсах? Як часто? В якій послідовності? В якому зв'язку з іншими компетентностями? Відповіді на ці запитання вимагають відповідних досліджень [5].

Заслуговують на увагу функції компетентностей у навчанні, виділені А. Хуторським [5]. Компетентності, на його думку є відображенням соціального замовлення на мінімальну підготовленість молодих громадян для повсякденного життя в навколишньому світі; є умовою реалізації особистісних сенсів учня в навчанні, засобом подолання його відчуження від освіти; задають реальні об'єкти навколишньої дійсності для цільового комплексного використання знань, умінь і способів діяльності; задають мінімальний досвід предметної діяльності учня, необхідний для надання йому здатностей та практичної підготовленості по відношенню до реальних об'єктів дійсності; присутні в різних навчальних предметах та освітніх галузях, тобто є метапредметними елементами змісту освіти; дозволяють пов'язати теоретичні знання з їх практичним використанням для рішення конкретних задач; являють собою інтегральні характеристики якості підготовки учнів і засоби організації комплексного особистісного й соціально значущого освітнього контролю. Відповідно до поділу змісту освіти на загальну метапредметну (для всіх предметів), міжпредметну (для циклу предметів або освітніх галузей) і предметну (для кожного навчального предмета), А. Хуторський пропонує трирівневу ієрархію компетентностей: ключові компетентності – належать до загального (метапредметного) змісту освіти; загальнопредметні компетентності – належать до певного кола навчальних предметів та освітніх галузей; предметні компетентності – часткові стосовно двох попередніх рівнів компетентності, що мають конкретний опис і можливість формування в рамках навчальних предметів.

Цілком погоджуємось з А. Хуторським у тому, що з погляду вимог до рівня підготовки випускників освітні компетентності являють собою інтегральні характеристики якості підготовки учнів, пов'язані з їхньою здатністю цільового осмисленого застосування комплексу знань, умінь і способів діяльності по відношенню до певного міждисциплінарного кола питань. Все це стосується до певної міри й економічної компетентності.

Необхідно зазначити, що формування компетентностей, у тому числі й економічної компетентності, відбувається засобами змісту освіти. У підсумку в учня розвиваються здібності та з'являються можливості вирішувати в повсякденному житті реальні проблеми - від побутових до виробничих і соціальних.

Важливою у контексті нашого дослідження є позиція А. Аменда, який наголошував на недостатній підготовленості вчителів до формування у школярів економічних якостей, прищеплення елементарних навичок праці, діловитості, бережливості, застосування економічних знань у процесі, зокрема, трудового навчання. А. Амендом була підкреслена необхідність здійснення економічного виховання в школі у поєднанні з моральним. Науковець вказує на важливість педагогічного керівництва економічним вихованням і необхідність підготовки майбутніх учителів. А. Аменд визначає напрями економічного виховання та особливості планування навчальної та позакласної роботи, які потребують спеціальної підготовки. Так, економічне виховання має здійснюватися у ході вивчення предметів шкільного циклу, факультативних курсів; у процесі трудового навчання, суспільно корисної виробничої праці; у позакласній та позашкільній роботі; в родинному

середовищі [6, с. 33].

Підготовленість учителя до організації економічного виховання в родині і школі як важливий фактор ефективності економічної освіти вивчають С. Бадмаєва, Д. Березовська [7, с. 6].

Зміна економічних відносин викликала необхідність перегляду особливостей економічного виховання. На його безсистемність і невідповідність вчителів початкових класів вказує А. Нісімчук. Один із шляхів підвищення ефективності економічного виховання, освіти школярів він вбачає в організації раціональної системи зростання економічної компетентності керівників, учителів шкіл, батьків, в гуманістичній спрямованості і безперервності економічного виховання [8, с. 96]. Незмінними залишаються орієнтація на здійснення економічного виховання через трудове [8, с. 37] та значення таких критеріїв економічної вихованості учнів, як працелюбність, бережливість, ініціативність, організованість тощо.

Вважаємо, що для побудови моделі підготовки учителів трудового навчання до економічного виховання учнів основної школи визначальним є твердження А. Макаренка про важливість для педагога знань про те, які саме переконання, характер, якості господаря, працездатність, освіта мають бути притаманні новій людині [11]. Адже, створення ідеалу «нової людини» є дуже важливим для розвитку сучасної теорії економічного виховання. Серед професійно значущих умінь педагогів, які здійснюють економічне виховання, А. Макаренко визначає вміння розкривати дитині духовні багатства суспільства, виховувати прекрасного працівника, доброго громадянина й щасливу людину, виховувати бережливість, оперативність, діловитість, колективізм, чесність, дбайливість, відповідальність, здатність до орієнтування тощо, розвивати навички поводження з грошима, володіння матеріальними і духовними благами тощо.

Цілком погоджуємося з думкою А. Макаренка стосовно того, що важливим для вчителя є вміння впливати на батьків вихованців: ознайомлювати дітей з місцем, особливостями роботи батьків, потребами всіх членів родини, залучати дітей до домашнього господарства, розвивати вміння раціонально планувати бюджет сім'ї, розумно витратити гроші, турбуватися про власне та колективне майно, брати участь у спільному господарстві [11].

Вважаємо, що виокремлені А. Макаренко значущі знання і вміння педагога мають увійти до структури готовності майбутніх учителів трудового навчання до формування економічної компетентності учнів основної школи.

Таким чином, незважаючи на те, що у переважній більшості розглянутих робіт як суттєву умову економічного виховання вчені визнають готовність педагога до його здійснення, існує мало досліджень з підготовки майбутніх учителів трудового навчання до економічного виховання учнів, зокрема, до формування економічної компетентності учнів основної школи.

Встановлено, що в сучасній науці обґрунтовано і збагачено зміст, мету, завдання, понятійний апарат економічного виховання, визначено напрями, умови, шляхи, виховний потенціал, засади організаційно-педагогічної, теоретико-методичної роботи. Однак недостатньо розкритим залишається формування у системі педагогічної освіти готовності вчителя трудового навчання до економічного виховання учнів, зокрема, до формування економічної компетентності учнів основної школи.

Таким чином, виникає потреба у новому тлумаченні поняття «готовність вчителів трудового навчання до формування економічної компетентності учнів основної школи» як результату підготовки педагогів у вищому навчальному закладі.

Література:

1. Левочко М.Т. Формування професійної компетентності студентів при фаховій підготовці /М.Т. Левочко //Теорія і практика розвитку ключових компетенцій учнів 12-річної школи: матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції (27 березня 2008р) / За загальною редакцією І.Г. Єрмакова.-

Частина II.- Київ - Запоріжжя, 2008.- Хортицький навчально-реабілітаційний багатопро- фільний центр.- С.270-274.

2. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003. – 296 с.

3. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Просвіта, 2000. – 368 с.

4. Сасова И.А. Через проблему – к практическому результату // Учитель. – 2001. – № 5. – С. 35 – 38.

5. Хуторський А. Ключові освітні компетентності.- [Електронний ресурс]. –Код доступу: <http://osvita.ua/school/theory/2340/>

6. Аменд А.Ф. Экономическое образование и воспитание учащихся IV–X (V–XI) классов: Учебное пособие. – Челябинск: ЧГПИ, 1987. – 164 с.

7. Экономическое воспитание учащихся: Учебно-методическое пособие для учителя / С.Б. Бадмаева, Д.А. Березовская – Элиста: Калмыцкое книжное издательство, 1988. – 70 с.

8. Нисимчук А.С. Экономическое воспитание в сельской школе. – К.: Радянська школа, 1994. – 140 с.

9. Вачевський О.М., Падалка О.С., Шпак О.Т. Ознайомлення учнівської молоді з основними поняттями ринкової економіки на уроках трудового навчання. - К., 1995. - 112 с.

10. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: У 2 т. – К.: Радянська школа, 1983. – Т. 1. – 488 с.

11. Макаренко А.С. Вибрані педагогічні твори. Статті, лекції, виступи / За заг. ред. Е.Н. Мединського та І.Ф. Свядковського. – Київ-Харків: Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1947. – 284 с.

У статті розглядається формування економічної компетентності учнів, що належить трудовому навчанню, яке за своєю природою є наукою комплексною, інтегративною. Саме тому формування економічної компетентності учнів на уроках сприятиме їх цілісному сприйняттю, дозволить уникнути формування однобічного економічного світогляду.

Ключові слова: економічної компетентності, трудове навчання, наука інтегрована.

В статье рассматривается формирование экономической компетентности учеников, что лежит в основе трудового обучения, которая по своей природе является наукой комплексной, интегративной. Именно поэтому формирование экономической компетентности учеников на уроках будет способствовать их целостному восприятию, позволит избежать формирования одностороннего экономического мировоззрения.

Ключевые слова: экономической компетентности, трудовая учеба, наука интегрирована.

In the article of the forming of economic competence of students, that belongs to the labour studies which on the nature is science complex, integrativnoy. For this reason forming of economic competence of students on lessons will promote them to integral perception, will allow to avoid forming of one-sided economic world view.

Keywords: economic competence, labour studies, science is computer-integrated.